

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXII (2025), №3
s. 249-264
doi: 10.36121/jcabaj.22.2025.3.249

Jarosław Cabaj
ORCID: 0000-0002-8697-5516
(Uniwersytet w Siedlcach)

Działalność patriotyczna w żeńskich stowarzyszeniach Akcji Katolickiej na terenie diecezji siedleckiej w latach 1934-1939

Streszczenie: W artykule została podjęta tematyka działalności patriotycznej w żeńskich stowarzyszeniach Akcji Katolickiej na terenie diecezji siedleckiej. Autor w oparciu o źródła prasowe przedstawił problem angażowania się członkiń Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej, wspólnie z innymi organizacjami, w obchody świąt narodowych i rocznic, a także w przygotowanie akcji na rzecz przeciwstawiania się szerzeniu wpływów komunistycznych. Wiele miejsca poświęcono w artykule problematyce angażowania się żeńskich stowarzyszeń w działania na rzecz kształtowania sprawności fizycznej dziewcząt i wspierania działań służących obronności państwa.

Słowa kluczowe: Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, Akcja Katolicka, działalność patriotyczna, diecezja siedlecka, prasa katolicka.

Patriotic activity in women's associations of Catholic Action of the Siedlce diocese in the years 1934-1939.

Annotation: The article discusses the topic of patriotic activities in women's Catholic Action associations of the Siedlce diocese. The author, based on press sources, presented the problem of the involvement of members of the Catholic Women's Association and the Catholic Women's Youth Association, together with other organizations, in celebrating national holidays and anniversaries, as well as in preparing actions to oppose the spread of communist influence. Much space in the article is devoted to the issue of the involvement of women's associations in activities aimed at developing the physical fitness of girls and supporting activities aimed at national defense.

Keywords: Catholic Women's Association, Catholic Women's Youth Association, Catholic Action, patriotic activity, Siedlce diocese, Catholic press

Wstęp

Lata międzywojnia były okresem rozwoju ruchu katolików świeckich na ziemiach odrodzonej Polski. Tworzenie struktur Akcji Katolickiej (AKat.) miało związek z wspieraniem tej formy aktywności przez papieża Piusa XI. Gorącym orędownikiem rozwoju struktur AKat. był Henryk Przeździecki, biskup siedlecki w latach 1918-1939. To za jego rządów w diecezji siedleckiej¹ w 1931 r. powstał Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Siedlcach (DIAK). W pełnym składzie „czterech kolumn” ukonstytuował się on w 1934 r. Te człony stanowiły organizacje stanowe: Katolickie Stowarzyszenie Mężów (KSM), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (KSMM), Katolickie Stowarzyszenie Kobiet (KSK) i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej (KSMŻ).

Aktywność tych dwóch ostatnich jest przedmiotem moich badań. Podejmuję w nich kwestie działalności patriotycznej realizowanych w żeńskich stowarzyszeniach AKat. na terenie diecezji siedleckiej, choć – jak należy przypuszczać – analogiczne działania były podejmowane w innych DIAK. Na plan pierwszy w moich rozważaniach wysuwa się sprawa udziału druhen w organizacji obchodów świąt państwowych i rocznic, przeciwdziałania agitacji komunistycznej, a także wspierania inicjatyw na rzecz obronności państwa. Te formy aktywności zajmowały ważne miejsce w poczynaniach żeńskich stowarzyszeń AKat. obok takich, jak: rozwijanie życia religijnego, kulturalno-oświatowego, gospodarczego i in. Tematyka mojego artykułu mieści się zatem w szeroko rozumianej problematyce uobywatelnienia Polek w okresie międzywojennym, zapoczątkowanego przyznaniem im pełni praw wyborczych u zarania niepodległej Polski. Angażowanie się zaś członkiń żeńskich stowarzyszeń AKat. w różne sfery życia społeczno-politycznego na terenie diecezji siedleckiej potwierdza opinie Magdaleny Gawin o specyfice katolicyzmu polskiego, podatnego na recepcję idei równouprawnienia kobiet². Problematyka ta wymaga jednak pogłębionych badań i zasługuje na odrębne opracowanie.

Zakres terytorialny pracy obejmuje obszar diecezji siedleckiej, rozpościerający się między środkowym biegiem Bugu i Wisły, w podziale administracyjno-państwowym należący do województwa lubelskiego. Główny ośrodek miejski diecezji – Siedlce w 1938 r. przekroczyły 40 tys. mieszkańców. Pod względem administracyjno-kościelnym w interesującym nas okresie stanowiły one centrum dla ośmiu powiatów: bialskiego, garwolińskiego, łukowskiego, radzyńskiego, siedleckiego, sokołowskiego, węgrowskiego i włodawskiego³. Tereny te miały charakter rolniczy i brak tu było większych ośrodków miejskich, aczkolwiek niezbyt odległe były ważne dla działalności organizacyjnej większe miasta, jak: Warszawa, Lublin i Brześć.

Ramy czasowe pracy obejmują lata 1934-1939. Cezura początkowa jest związana z powstaniem DIAK w Siedlcach w pełnym składzie „czterech kolumn”, końcową zaś stanowi wybuch wojny, gdy AKat. została zmuszona do zaprzestania działalności.

¹ W omawianym okresie oficjalna nazwa – diecezja siedlecka, czyli podlaska.

² Magdalena Gawin, *Spór o równouprawnienie kobiet (1864-1919)*, Warszawa 2015, s. 128-129.

³ Od 1 kwietnia 1939 r. powiaty garwoliński, sokołowski i węgrowski zostały odłączone od województwa lubelskiego i przyłączone do warszawskiego.

Ukazanie genezy niektórych form aktywności stowarzyszeń wymaga jednak sięgnięcia do wydarzeń sprzed 1934 r. Wyznaczony zakres chronologiczny jest też ważny z uwagi na narastanie zagrożenia wojennego i związanego z tym angażowania się szerokich kręgów społeczeństwa w działania proobronne.

Przedstawiona problematyka nie była dotychczas szerzej podejmowana w badaniach historycznych. Wybrane aspekty aktywności kobiet w strukturach AKat. w diecezji siedleckiej zawarł Jarosław Cabaj⁴. Do przygotowania pacy przydatne okazały się publikacje dotyczące problematyki organizacji i działalności AKat. w skali diecezji siedleckiej⁵, a także ogólnopolskiej⁶. Ukazanie uwarunkowań poczyniła opisywanych stowarzyszeń umożliwiły prace dotyczące tematyki regionalnej⁷ oraz wychowania fizycznego i przygotowania obronnego społeczeństwa. Spośród tych warto wymienić publikacje: Jana Kęsika⁸, Anety Ignatowicz⁹, Janusza Wojtyczy¹⁰, Anny Elizy Markert¹¹, Anny Pawlickiej¹² i Małgorzaty Wiśniewskiej¹³.

Podstawową bazę źródłową do podjętej problematyki stanowią zbiory prasy diecezjalnej, w tym komplet tygodnika „Głos Podlaski” („GP”) z lat 1930-1939, a także zachowany niemal w całości „Podlaski Miesięcznik Katolicki” („PMK”) – organ prasowy DIAK w Siedlcach, a ukazujący się od lutego 1935 do sierpnia 1939 r. Kwerendą objęto również „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” („WDP”), ale z uwagi na ich urzędowy charakter przekazy z zakresu podejmowanej tematyki pojawiały się sporadycznie. Uzyskany materiał źródłowy został poddany krytycznej analizie treści.

Niewiele wniosły poszukiwania w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Siedlcach. W zespole Akcja Katolicka zachowały się materiały dotyczące przede wszystkim

⁴ Jarosław Cabaj, *Aktywność kobiet w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej diecezji siedleckiej w latach 1934-1939 w świetle prasy diecezjalnej*, [w:] *Kobiety-kultura-życie publiczne-prawo*, redakcja naukowa Małgorzata Dajnowicz, Diana Dajnowicz-Piesiecka i Justyna Zajko-Chochańska, Białystok 2023; J. Cabaj, *Prasa diecezji siedleckiej o wychowaniu fizycznym w młodzieżowych stowarzyszeniach Akcji Katolickiej w latach 1934-1939*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2024, z. 4.

⁵ Agnieszka Szewczak, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I. Dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.

⁶ Krzysztof Jeżyna (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996; Leszek Wilczyński (ks.), *Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930-1939; na podstawie materiałów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń 2003.

⁷ J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2023, z. 4; Rafał Dmowski, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska w XIX-XX wieku. Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.

⁸ Jan Kęsik, *Naród pod bronią: społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918-1939*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia. Nr 137, Wrocław 1998.

⁹ Aneta Ignatowicz, *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921-1939)*, Warszawa 2010.

¹⁰ Janusz Wojtycza, *Zarys działalności Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w latach 1927-1939*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis” f. 24. Studia ad Educationem Defensorum Pertinentia I, 2005.

¹¹ Anna E. Markert, *Przystosowanie Wojskowe Kobiet (1922-1939). Zarys historii, dokumenty i materiały*, Warszawa 2002.

¹² Anna Pawlicka, *Dziewczyny idą na wojnę. Historia Przystosowania Wojskowego Kobiet*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2019.

¹³ Małgorzata Wiśniewska, *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921-1939*, Toruń 2007.

aktywności religijnej stowarzyszeń. Nie ma natomiast materiałów personalnych ani dotyczących działalności patriotyczno-państwowej. Z tego powodu szczególnie cenne są materiały prasowe z organu AKat. - nieoficjalnego („GP”) i oficjalnego („PMK”). Są bowiem jedynymi źródłami do badania aktywności społeczno-politycznej członków stowarzyszeń zarówno męskich, jak również żeńskich.

1. Organizacyjne uwarunkowania działalności żeńskich stowarzyszeń Akcji Katolickiej

Stowarzyszenia żeńskie DIAK przeważały liczebnie nad męskimi. Z ustaleń A. Szewczak wynika, że w 1938 r. na terenie diecezji siedleckiej odnotowano łącznie w „czterech kolumnach” 819 kół zrzeszających 22 724 członków i członkiń. W tej liczbie najliczniejsze były młodzieżowe: KSMŻ – 359 kół i 7244 członkinie, zaś KSMM – odpowiednio 197 i 3163 członków; dalej KSK – 152 (6580) i KSM – 111 (5737)¹⁴. Z tego zestawienia wynika, że koła stowarzyszeń żeńskich stanowiły 62% ogółu zrzeszonych w DIAK, w przeliczeniu zaś na liczebność członków udział KSK i KSMŻ wyniósł 60,8%¹⁵.

Można zaobserwować naturalny proces przechodzenia członkiń KSMŻ do KSK. Najlepiej obrazuje to zapis w sprawozdaniu z działalności za 1937 r., następującej treści: „w terenie 93 drużyny – wyszedłszy za mąż – przeszły z KSMŻ do KSK”¹⁶. Przedstawiona praktyka wynikała z zapisów statutowych. Członkostwo w kolumnie młodzieżowej było możliwe dla dziewcząt od 14 do 30 roku życia, przy czym do ukończenia osiemnastu lat za zgodą opiekunów prawnych. Ponadto od uzyskania pełnoletności drużyny stawały się pełnoprawnymi członkiniami KSMŻ¹⁷. Z kolei do KSK mogły wstąpić kobiety po ukończeniu 25 roku życia. Statut nie precyzował stanu cywilnego. Warunkiem istotnym było jednak, aby członkini „wypełniała obowiązki religijne”¹⁸. Ten sam wymóg dotyczył drużyn z KSMŻ.

W świetle materiałów archiwalnych obsada funkcji kierowniczych w stowarzyszeniach żeńskich w latach 1937-1939 pozostała niezmieniona. I tak w KSK prezeską była Halina Zaorska, zaś sekretarką generalną - Zofia Rodziewicz; w KSMŻ – odpowiednio: Maria Dmochowska i Kazimiera Czajkowska. Asystentami kościelnymi, odpowiedzialnymi za religijną formację członkiń, byli w pierwszym ze stowarzyszeń ks. Andrzej Szklarski, zaś drugim – ks. Czesław Mularzuk¹⁹. Ten ostatni był w 1938-1939 profesorem seminarium diecezjalnego²⁰.

¹⁴ A. Szewczak, *Akcja Katolicka ...*, s. 103-105; por. też. J. Cabaj, *Aktywność kobiet...*, s. 301-302.

¹⁵ J. Cabaj, *Aktywność kobiet...*, s. 301-302.

¹⁶ *Sprawozdanie z pracy KSMŻ w Siedlcach za rok 1937*, „GP” nr 24 z 12 czerwca 1938 r., s. 293-294.

¹⁷ *Statut Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej*, „WDP”, 1934, nr 8-9, s. 211.

¹⁸ *Statut Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet*, ibidem, s. 232; por. też. J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej...*, s. 110.

¹⁹ Maszynopis bez tytułu z nieczytelnym podpisem, datowany „7.7. 1937 r.”, Archiwum Diecezjalne w Siedlcach – Akcja Katolicka, t. V, nłb; por. też. *Dekret wikariusza generalnego Diecezji Siedleckiej, czyli Podlaskiej nr 1069 o zawieszeniu działalności DIAK i zwolnieniu osób funkcyjnych*, maszynopis, Siedlce, dn. 19 czerwca 1940 r., tamże, nłb.

²⁰ R. Dmowski, *Unitis Viribus. Diecezja Podlaska w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013, s. 241.

Cytowane sprawozdanie z działalności KSMŻ w 1937 r. pozwala na ukazanie od wewnątrz organizacyjnych uwarunkowań działalności stowarzyszenia. Prezeska i sekretarka generalna utrzymywały stały kontakt z dyrektorem DIAK w Siedlcach, ks. Wiktozem Kamieńskim. Za jego pośrednictwem komunikowały się z pozostałymi „kolumnami” AKat. Utrzymywały też kontakt z centralą krajową w Poznaniu. Uczestniczyły w zorganizowanym w tym mieście w 1937 r. ogólnopolskim zjeździe stowarzyszenia. Za pośrednictwem kierownictwa DIAK stowarzyszenia utrzymywały kontakt z władzami administracyjnymi, skarbowymi, Okręgowym Urzędem Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Brześciu nad Bugiem, powiatowymi komendami Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego, Izłą Rolniczą w Lublinie, Okręgowym Towarzystwem Organizacji i Kółek Rolniczych, Zjednoczonymi Fabrykami Związków Azotowych w Chorzowie, Polską Macierzą Szkolną i Polskim Czerwonym Krzyżem²¹.

W pracy KSMŻ M. Dmochowska i K. Czajkowska korzystały ze wsparcia dwóch pracownic kancelarii. W sprawach rolnych doradzał zatrudniony przez DIAK instruktor Józef Nazarko. Do prowadzenia kursów gospodarstwa domowego były zatrudniane trzy instruktorki (Władysława Nowakówna, Maria Hanzerówna, i Irena Żylakówna). Na niższym szczeblu pracę organizacyjną nadzorowało jedenastu instruktorów dekanalnych. Jak wynika z cytowanego sprawozdania: „W celu wzmożenia pracy kierownictw i ujednolicenia programu pracy w oddziałach przeprowadzono jednodniowe odprawy kierownictw, które spotkały się z dużym zainteresowaniem druhen i ogromnym uznaniem starszych. Odpraw tych odbyło się 15, w których wzięły udział przedstawicielki 68 oddziałów w ilości 310 osób. Odprawy te wpłynęły na ogół dodatnio na pracę oddziałów. Posiedzeń kierownictw razem w diecezji odbyło się 1341, co przypada po 7 na oddział w ciągu roku. Wizytacji oddziałów przeprowadzono 895”²².

W świetle przedstawionego sprawozdania KSMŻ jawi się jako stowarzyszenie dobrze zorganizowane, ze sprawnym kierownictwem, utrzymujące ożywione kontakty z kierownictwem DIAK, jak również z władzami ogólnopolskimi w Poznaniu oraz z instytucjami, z którymi współpracowało w prowadzeniu różnych form aktywności. Wewnątrz zaś odnotowano ożywione relacje z oddziałami terenowymi. Zapewne podobna sytuacja panowała w KSK. Tak sprawne struktury, których ogniwa podstawowe stanowiły organizacje szczebla parafialnego, umożliwiały podejmowanie i realizację przedsięwzięć w skali całej diecezji wśród kilkunastu tysięcy członkiń.

Ważnym ogniwem w utrzymywaniu kontaktów centrali diecezjalnej z oddziałami terenowymi pozostawała prasa – „GP” i „PMK”. Docierały one zapewne do wszystkich parafii i większości kół. Świadczyć o tym mogą dane o nakładach wspomnianych pism. I tak „GP” w 1934 r. ukazywał się w nakładzie 1300 egzemplarzy, zaś „PMK” w całym okresie wydawania od 650 do 900²³. Członkowie i członkinie w oddziałach terenowych stowarzyszeń AKat. byli zobligowani do prenumerowania

²¹ *Sprawozdanie z pracy KSMŻ w Siedlcach za rok 1937*, „GP” nr 24 z 12 czerwca 1938 r., s. 294.

²² *Ibidem*.

²³ J. Cabaj, *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej...*, s. 107-108.

i czytania tych czasopism. Za ich pośrednictwem otrzymywali polecenia i instrukcje od władz diecezjalnych, jak również bodźce do pracy w formie wyróżnień i pochwał, niekiedy również napomnień.

2. „Do żadnej partii nie należymy, żadnemu nie służymy stronnictwu”.

To stanowisko zostało wyrażone przez redakcję „GP”, nieoficjalnego organu AKat. diecezji siedleckiej, w pierwszym wydaniu pisma z 30 listopada 1930 r. Tę deklarację można dopełnić dalszym stwierdzeniem: „Naszą partią będzie chęć służenia Bogu, całej Ojczyźnie, braciom naszym, jednym słowem, chcemy być pożytecznymi”²⁴. W pełni ona odzwierciedla charakter przyszłych działań redakcji tygodnika, ale również można ją odnieść do poczynañ stowarzyszeń AKat. Dystansowały się one na ogół od aktualnych sporów politycznych. Włączały się natomiast w działania mające na celu kształtowanie postaw patriotycznych swoich członkiń w duchu zgodnym z realizowaną wówczas polityką władz państwowych. Te poczynania były wspólne z męskimi „kolumnami”, tj. KSM i KSMM, jak również dochodziło do współpracy z organizacjami opcji prorządowej. Stąd w przekazach prasowych znajdujemy przykłady angażowania się członkiń KSK i KSMŻ w przygotowania obchodów rocznic wybuchu powstań (listopadowego, styczniowego), uchwalenia Konstytucji 3 maja, a od 1937 r. Święta Niepodległości. Po 12 maja 1935 r. w czasopismach diecezji siedleckiej zaczęły ukazywać się treści poświęcone zmarłemu J. Piłsudskiemu i angażowaniu się druhen i druhow z stowarzyszeń w organizację kolejnym rocznic jego śmierci²⁵. To ostatnie potwierdza przekaz „PMK” z maja 1936 r. Znalazło się w nim polecenie dla członkiń i członków stowarzyszeń AKat. następującej treści: „W dniu 12 maja obchodzić będzie cała Polska pierwszą rocznicę śmierci śp. Józefa Piłsudskiego – Pierwszego Marszałka Polski. Żałoba okryje w tym dniu cały nasz kraj. I my, członkowie i członkinie Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży, weźmiemy gremialny udział w uroczystościach żałobnych, organizacją których zajmie się specjalny komitet na całą Polskę i komitety lokalne”²⁶.

Jak wynika z powyższego przekazu kierownictwo diecezjalne AKat. włączało się w organizację obchodów ogólnopolskich i obligowało do udziału na szczeblu lokalnym druhow i druhen. Mieli przy tym zachować swoją odrębność (umundurowanie, sztandary). Jednak w dostępnych materiałach źródłowych nie mamy informacji o odzwieciu członkiń na to wezwanie. Z ogólnego przekazu, zamieszczonego na łamach „GP”, dowiadujemy się o licznych udziale mieszkańców Siedlec i okolic, w tym organizacji młodzieżowych, w obchodach pierwszej rocznicy śmierci J. Piłsudskiego. Głównym celebrazem części religijnej był bp H. Przeździecki²⁷.

²⁴ *Nasze stanowisko*, „GP”, nr 1 z 30 listopada 1930 r., s. 2; por. też. J. Cabaj, *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021, s. 18-19.

²⁵ O komentarzach siedleckiej prasy diecezjalnej po śmierci J. Piłsudskiego oraz obchodach kolejnych rocznic jego śmierci szerzej w: J. Cabaj, R. Dmowski, R. Roguski, *Piłsudski i Siedlce*, Siedlce 2018, s. 78-159.

²⁶ *Żałobna rocznica*, „PMK”, 1936, 5, s. 279-280.

²⁷ *I. rocznica śmierci Marszałka Józefa Piłsudskiego*, „GP” nr 20 z 17 maja 1936 r., s. 268-269.

Angażowanie się stowarzyszeń AKat. w organizację obchodów poświęconych J. Piłsudskiemu jest przykładem odejścia od apolityczności. Stanowi też dowód właściwego odczytywania przez kierownictwo nastrojów panujących wśród członków i członkiń w terenie. A te na ogół były przychylne zmarłemu J. Piłsudskiemu. Potwierdzają to okolicznościowe komentarze, które pojawiały się na łamach „GP”, „PMK” i „WDP”²⁸.

Z przekazów prasy diecezjalnej, dotyczących włączania się stowarzyszeń AKat. w obchody rocznic narodowych warto odnotować, że redakcje starały się publikować imiona i nazwiska druhen aktywnych w przygotowywaniu uroczystości. Zapewne był to celowy zabieg, by przez eksponowanie liderek lokalnych, propagować wzorce do naśladowania. Przykładem jest zamieszczenie na łamach „PMK” relacji z przebiegu obchodów rocznicy wybuchu powstania listopadowego w 1935 r. w Wojcieszkowie w powiecie łukowskim. Autorką była sekretarka miejscowego oddziału KSMŻ, Janka Bogutówna. Z relacji wynikało, że uroczystość odbyła się 1 grudnia 1935 r. W czasie akademii miały miejsce: „przemówienie, referat, śpiewy, deklamacje oraz sztuczka pt. »Dla Ciebie, Polsko«”. W podsumowaniu ze strony kierownictwa diecezjalnego KSMŻ została wyeksponowana ocena: „Krótka notatka, ale jakże wiele mówiąca o patriotycznych uczuciach druhenek z Wojcieszkowa względem swojej Ojczyzny”²⁹.

W prasie diecezjalnej znajdujemy też opisy angażowania się druhen z diecezjalnych stowarzyszeń AKat. w akcje na rzecz przeciwdziałania zagrożeniom dla porządku wewnętrznego państwa. Szeroko opisywaną na łamach „PMK”, a rozpisaną do realizacji na kilka miesięcy była inicjatywa pod nazwą „Łańcuch Komunii Świętej przeciw szerzeniu komunizmu”.

Akcja ta podjęta przez diecezjalne stowarzyszenia żeńskie AKat. w połowie 1938 r. korespondowała w tym czasie z podobnymi poczynaniami inspirowanymi przez kierownictwo Obozu Zjednoczenia Narodowego (OZN)³⁰. Nie mamy jednak śladów kontaktów między strukturami terenowymi tych organizacji. Opisy zaś działań na rzecz przeciwdziałania agitacji komunistycznej, zawarte w prasie diecezjalnej, wskazują na inspiracje płynące do stowarzyszeń diecezji siedleckiej z centrali w Poznaniu, tj. z Naczelnego Instytutu Akcji Katolickiej. To stamtąd docierały publikacje zawierające materiały, mające przygotować druhow i drużny do przeciwstawienia się agitacji komunistycznej. Już w 1937 r. na łamach „PMK” zostały zamieszczone dwa przekazy na ten temat. W pierwszym z nich znalazła się informacja o publikowaniu przez Katolickie Związki Kobiet w Poznaniu ulotek o zagrożeniu komunistycznym. W świetle zapowiedzi wspomniane druki miały być rozpowszechniane za symboliczną kwotę jednego grosza za sztukę³¹. Miesiąc później „PMK” informował o prowadzonym przez siedlecki DIAK kolportażu ulotek antykomunistycznych. Za jego pośrednictwem materiały miały trafiać do oddziałów terenowych. We wspomnianym

²⁸ J. Cabaj, R., Dmowski, R. Roguski, *Piłsudski...*, s. 106-110, 155-156, 191-192.

²⁹ *Z życia oddziałów KSMŻ. Wojcieszków*, „PMK”, 1936, 2, s. 112.

³⁰ Jacek Majchrowski, *Silni-zwarci-gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, Warszawa 1985, s. 141-163.

³¹ *Walka z bolszewizmem*, PMK”, 1937, 2, s. 57.

przekazie, zamieszczonym w dziale KSMŻ, znalazła się informacja następującej treści: „Oczekujemy na zamówienia od oddziałów na ulotki antykomunistyczne. Rozpowszechniajmy je, niech ulotka przez nasze ręce trafi do domów, gdzie słabnie wiara święta, do znajomych i przyjaciół. Ulotki te niech staną się jednym z tych środków, które zwalczają szerzący się komunizm”³².

Dostępne źródła prasowe nie podają ani tytułów, ani treści ulotek kolportowanych wśród członkiń. Z ogólnego opisu wynika, że ta forma akcji antykomunistycznej zawierała ostrzeżenia przed agitacją płynącą z bolszewickiej Rosji, grożącą destabilizacją państwa i struktur kościelnych w Polsce.

Wśród publikacji, mających przygotować do akcji przeciwdziałania agitacji komunistycznej, a napływających do Siedlec z Poznania, szczególnie charakter miała praca księdza Karola Pękali, wydana w serii „Książnica Akcji Katolickiej”. Była ona adresowana do asystentów kościelnych. Książka ukazała się w 1938 r., a jej autor dedykował ją księdzu Stanisławowi Streichowi, zamordowanemu w lutym tego roku przez komunistę Wawrzyńca Nowaka w wielkopolskim Luboniu. Wyraził to następująco: „Pamięci Księdza Stanisława Streicha – pierwszej ofiary nienawiści polskich komunistów – tę skromną pracę poświęca Autor”³³. Tak więc śmierć duchownego, będącą wielkim wstrząsem dla społeczności katolickiej w Polsce, stała się też impulsem do mobilizacji w stowarzyszeniach AKat., a publikacja ówczesnego asystenta kościelnego, po wojnie biskupa pomocniczego tarnowskiego, zawierała diagnozę zagrożenia i wskazania dotyczące przeciwstawienia się propagandzie komunistycznej. Zalecenia autora odnosiły się do pogłębiania życia religijnego w oddziałach terenowych stowarzyszeń AKat.

Z pojawieniem się tej publikacji można powiązać akcję podjętą na szczeblu diecezjalnym a następnie upowszechnianą w oddziałach terenowych. 16 maja 1938 r. podczas zjazdu delegatek KSMŻ w Siedlcach podjęto w uchwałę o „nieustającej Komunii św. w intencji nieszerzenia komunizmu”. Do udziału w tej akcji zostały zobowiązane wszystkie oddziały stowarzyszenia³⁴.

Wybrane fragmenty uchwały zjazdu delegowanych przedstawiła redakcja „PMK” w 3. numerze miesięcznika z 1938 r. Czytelnicy mogli dowiedzieć się, iż „Na terenie całej diecezji siedleckiej zaprowadzi się nieustanną Komunię św. w intencji nieszerzenia się komunizmu, tzn. każdy oddział w dniu wyznaczonym przez Centralę przyjmie Przenajświętszy Sakrament w tej intencji, tak, aby codziennie inny oddział przyjmował Komunię św. (przez cały rok)”³⁵.

Tak narodziła się wspomniana wyżej akcja, realizowana na terenie diecezji siedleckiej codziennie od 12 września 1938 do 31 maja 1939 r. Redakcja „PMK” zamieszczała kolejność oddziałów, które wyznaczone przez delegatki, były odpowiedzialne za poszczególne dni komunii. I tak akcję, określoną też jako „nieustanny szturm do nieba

³² *Komunikaty. Ulotki antykomunistyczne*, ibidem, 1937, 3-4, s. 108-109.

³³ Karol Pękala (ks.), *Akcja Katolicka wobec komunizmu. Rzecz dla asystentów kościelnych*. Książnica Akcji Katolickiej nr 29, Poznań 1938

³⁴ *Z życia katolickich stowarzyszeń w diecezji. Zjazd delegowanych KSMŻ*, „GP” nr 22 z 29 maja 1938 r., s. 272-273.

³⁵ *Od uchwał – do czynów!*, „PMK”, 1938, 3, s. 68-69.

o zażegnanie niebezpieczeństwa komunizmu” rozpoczynał oddział w Siedlcach 12 września 1938 r. Data ta nie była przypadkowa, gdyż nawiązywano tu do rocznicy zwycięskiej bitwy pod Wiedniem. Jako następne, po siedleckim, były zaplanowane stowarzyszenia terenowe z powiatów sokołowskiego, garwolińskiego, łukowskiego i węgrowskiego. Ostatni z zaplanowanych – w Jedlance w powiecie łukowskim miał swój dyżur 30 października³⁶.

W kolejnym wydaniu „PMK” znalazł się wykaz dalszych 45 oddziałów uczestniczących w „Łańcuchu”. Informację kończyło wezwanie, aby „Druhenki” angażowały się i nie dopuściły do przerwania akcji³⁷. Nie wykluczone więc, że mogły pojawić się trudności w utrzymaniu systematycznego zaangażowania oddziałów. W analizowanych źródłach nie ma jednak informacji na ten temat. „Łańcuch” był kontynuowany o czym świadczy ostatni wykaz oddziałów KSMŻ w nim uczestniczących, a zamieszczony w wydaniu „PMK” z kwietnia-maja 1939 r.³⁸

Oficjalnie akcja pod nazwą „Łańcuch Komunii Świętych w intencji nieszerzenia się komunizmu” została zakończona 31 maja 1939 r. podczas pierwszego dnia obrad Zjazdu Delegowanych KSMŻ diecezji siedleckiej. Odbył się on w Leśnej Podlaskiej 31 maja -1 czerwca. W czasie jego trwania pojawiła się też – jak podkreśliła redakcja miesięcznika – spontaniczna inicjatywa kontynuacji „Łańcucha”. W uchwale końcowej sprecyzowano, iż akcję tę podejmuje stowarzyszenie „w intencji uproszenia pokoju Chrystusowego dla świata i błogosławieństwa dla naszej Ojczyzny”³⁹.

Inicjatywa ta – jak wynika z przekazu miesięcznika – została entuzjastycznie przyjęta przez delegatki zgromadzone w Leśnej Podlaskiej. Potwierdzeniem zaś tego może być lista oddziałów zgłaszających chęć udziału w „Łańcuchu”. Redakcja „PMK” zamieściła ich wykaz z wypełnieniem kalendarza od 1 czerwca do 31 października 1939 r. „Łańcuch” rozpoczynał oddział w Kornicy w ówczesnym powiecie siedleckim, obecnie łosickim, a kończył w Ceranowie w sokołowskim⁴⁰.

Zapewne przykład działań organizacji młodzieżowej podziałał motywująco na członkinie Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet. Uczestniczki Zjazdu Delegowanych KSK, zgromadzone w Siedlcach 24 maja 1939 r., na wniosek przedstawicielek kilku oddziałów, uchwaliły rozpoczęcie z 1 września 1939 r. „Łańcucha Komunii Świętej w intencji pokoju”. Redakcja miesięcznika zamieściła też apel do członkiń KSK następującej treści: „Karne, przez miłość dla Polski, pomne hasła naszej Organizacji »Pro Christo et Patria« podporządkowujcie się wezwaniu, bo nie może być, bo nie będzie wśród nas w szeregach AK [Akcji Katolickiej – J. C.] – dezerterek!”⁴¹. Apel spotkał się z pozytywnym odzewem zgromadzonych na zjeździe w Siedlcach, bo już wtedy zestawiono listę ponad sześćdziesięciu oddziałów, które zapisały się do kalendarza na okres od 1 września do 31 października 1939 r. Akcję rozpoczynać miało KSK w Zbuczynie w powiecie siedleckim.

³⁶ Ibidem.

³⁷ *Łańcuch Komunii Świętych*, ibidem, 1938, 3, s. 108-110.

³⁸ Ibidem, s. 109.

³⁹ *Rezolucje*, ibidem, 1939, 4, s. 154.

⁴⁰ *„Nowy łańcuch” rozpoczęty*, ibidem, s. 154-156.

⁴¹ *Łańcuch Komunii Świętej*, ibidem, s. 138.

„Łańcuch Komunii Świętej w intencji pokoju” został zapewne przerwany wraz z wybuchem wojny. Obie te akcje stanowią przykład skutecznego oddziaływania kierownictwa diecezjalnego AKat. na członkinie w terenie w duchu propaństwowym. Miały one z pewnością wpływ na pogłębianie życia religijnego w oddziałach, na umacnianie postaw patriotycznych.

3. Działania na rzecz obronności państwa

W drugiej połowie lat trzydziestych XX w. stały się ważną częścią poczyniń wielu organizacji społecznych i stowarzyszeń. Tak było również w strukturach KSMŻ i KSK diecezji siedleckiej. Wstępem do tej formy aktywności było wychowanie fizyczne dziewcząt i chłopców. Pierwsze inicjatywy w tym zakresie na terenie diecezji podejmowano jeszcze przed oficjalnym ukształtowaniem się AKat. w pełnym składzie „czterech kolumn”, w połowie 1934 r. Organizacja pierwszych kół sportowych w siedleckiej AKat. miała związek z intensyfikacją działań na rzecz przygotowania obrońskiego społeczeństwa, a realizowanego przez Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWFiPW) i jego oddziały okręgowe, również współpracującą z nimi Organizacją Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju (OPKdOK)⁴².

Edukacja i wychowanie obrończe przez sport nabrało wśród członkiń KSMŻ diecezji siedleckiej rozmachu kilka miesięcy po pierwszych zapowiedziach. Stąd też na łamach „PMK”, na wiosnę 1935 r., pojawiła się zachęta skierowana do druhen. W artykule promującym tę formę aktywności wskazano na walory zdrowotne wysiłku fizycznego, organizacji zabaw ruchowych (marszów, skoków, biegów) oraz gier zespołowych. Podkreślano, że te formy aktywności są zgodne z zapisami statutowymi, a ponadto - w ocenie redakcji - ćwiczenia sportowe miały wspierać rozwój relacji społecznych w duchu katolickim⁴³.

Redakcja organu prasowego DIAK w Siedlcach ukazywała udział dziewcząt w organizacji wychowania fizycznego jako przejaw równouprawnienia. Taki przekaz został zawarty m. in. w artykule zachęcającym druhen do ubiegania się o Państwową Odznakę Sportową⁴⁴.

Po tej pierwszej zachęcie temat organizacji wychowania fizycznego w stowarzyszeniach KSMŻ na stałe zagościł na łamach „PMK”. Poprzez przekazy prasowe kierownictwo stowarzyszenia aktywizowało członkinie do tworzenia kół sportowych przy oddziałach terenowych. Przykładem są informacje zamieszczone w numerze piątym, datowanym na maj 1936 r. W nawiązaniu do mającego się odbyć w Siedlcach (23-25 maja 1936 r.) diecezjalnego zlotu delegatek KSMŻ pojawiła się wzmianka o powstaniu nowych kół wychowania fizycznego w dwóch miastach (Garwolinie i Parczewie) i pięciu wsiach powiatów radzyńskiego i włodawskiego (Dawidy, Jabłoń, Wola

⁴² A. E. Markert, *Przysposobienie Wojskowe Kobiet (1922-1939)*..., s. 73-74; por. też. A. Pawlicka, *Dziewczyny idą na wojnę...*, s. 26-28; por. też. J. Cabaj, *Prasa diecezji o wychowaniu fizycznym...*, s. 116.

⁴³ *Wychowanie fizyczne druhen*, „PMK”, 1935, 2, s. 33.

⁴⁴ Szerzej problematyka ubiegania się o POS jako element równouprawnienia przedstawia artykuł: J. Cabaj, *Prasa diecezji siedleckiej o wychowaniu fizycznym...*, s. 123-124.

Wereszczyńska, Walinna, Wohyń). Z przekazu prasowego poznajemy ich liczebność - od 8 członkiń w Jabłoni do 18 w Walinnie⁴⁵.

W następnych latach, jak wynika z przekazów „PMK”, następował rozwój idei wychowania fizycznego wśród dziewcząt - członkiń KSMŻ. W żeńskich stowarzyszeniach następował szybszy rozwój liczebny kół sportowych niż w męskich. Wynikało to z ogólnie większej liczebności tych pierwszych. Jednak organizatorzy kursów instruktorskich - okręgowe UWFiPW w Brześciu i Lublinie, kierowali oferty szkoleń przede wszystkim do młodzieży męskiej, co należy tłumaczyć troską o przygotowanie sprawnych fizycznie kandydatów do służby wojskowej⁴⁶. Niemniej i dla dziewcząt organizowano kursy instruktorek wychowania fizycznego. O jednym z nich obszernie informował „PMK” we wrześniu 1938 r. Z przekazu wynika, że od 1 do 30 czerwca tego roku odbył się w Brześciu kurs instruktorek wf. Dowiadujemy się również, że w kursie wzięły udział 23 druhen z terenu diecezji siedleckiej. Uzyskały one prawo prowadzenia zajęć sportowych w stowarzyszeniu. Uczestniczki szkolenia miały możliwość ubiegania się o Państwową Odznakę Sportową i Odznakę Łuczniczą, ponadto przeszły przeszkolenie organizacyjne ogólne i sprawnościowe I. stopnia, zakończone egzaminem. W ocenie redakcji: „Kurs przyczynił się do uzyskania dużej sprawności fizycznej druhen, do zdobycia nowego zapasu wiadomości organizacyjnych, do pogłębiania zasad Akcji Katolickiej, do nabrania zapału potrzebnego do wcielenia ich w czyn [...]. Niezapomnianym fragmentem kursu były dla wszystkich druhen: wycieczka-pielgrzymka do Kodnia, jak również dni wspólnej Komunii św. [...] Śmiało można rzec, że kurs dał wiele zadowolenia tak »komendzie«, jak i »podkomendnym«”⁴⁷.

Z cytowanego fragmentu wynika, że w stowarzyszeniu dbano o wszechstronny rozwój członkiń, łącząc wychowanie fizyczne z doskonaleniem umiejętności organizacyjnych w ramach AKat., jak również pamiętano o życiu religijnym.

Na bazie doświadczeń w zakresie wychowania fizycznego w przededniu wybuchu wojny KSK i KSMŻ diecezji siedleckiej włączały się w inicjatywę Organizacji Przysposobienia Wojskowego Kobiet do Obrony Kraju (OPWKdOK). Pierwsze sygnały o tej formie aktywności pochodzą z końca 1937 r. Wtedy to na łamach „PMK” został zamieszczony tekst zatytułowany „Nowa dziedzina pracy”. Ta „nowa dziedzina” to OPWKdOK, do którego - jak podawała redakcja - przystępują organizacje młodzieży żeńskiej z całej Polski. Z okolicznościowego artykułu czytelniczki mogły się dowiedzieć o zadaniach członkiń stowarzyszenia, angażujących się w tę formę aktywności. Do czytelniczek trafił następujący przekaz:

Przysposobienie to ma na celu przygotowanie kobiety, na wypadek wojny, do obronności kraju. Nie znaczy to, że zadaniem jej będzie wziąć karabin na ramię i razem z wojskiem pomaszerować na wroga. Nie! Nie wolno zapominać, o tym, że przyszła wojna nie będzie rozgrywała się tylko na froncie. Samoloty z gaza-

⁴⁵ *Wychowanie fizyczne-sport!*, ibidem, 1936, 5, s. 277.

⁴⁶ J. Cabaj, *Prasa diecezji siedleckiej o wychowaniu fizycznym...*, s. 118-119.

⁴⁷ *Komunikaty. Nasza kadra naczelniczek*, „PMK”, 1938, 3, s. 73.

mi trującymi, które będą w użyciu, mogą dotrzeć do każdego osiedla ludzkiego i w ciągu kilku godzin miliony istnień ludzkich w najokropniejszych mękach może walczyć ze śmiercią. I wtedy, kiedy mężczyzna pomaszeruje na front, w domu pozostanie kobieta! A z nią dzieci, chorzy i starcy. I to jest właśnie dla kobiety to pole walki, na którym musi stanąć mężna i uzbrojona, nie w karabin, ale przede wszystkim w wiedzę. [...] Przyszła wojna nie może zastać ani jednej kobiety nie przygotowanej do niej, to też wszystkie drużyny z KSM-u muszą przejść to przysposobienie⁴⁸.

Od ogólnej informacji o celach OPWKdOK redakcja przechodziła do wskazania konkretnych zadań dla członkiń KSMŻ. Podano zasady rejestracji tworzonych oddziałów. Dalsze zaś instrukcje dotyczące tworzenia struktur terenowych podlegających OPWKdOK miały docierać do druhen za pośrednictwem „PMK”⁴⁹.

W oparciu o dostępny materiał prasowy nie mamy jednak informacji o rozwoju tej inicjatywy w 1938 r. Ich brak może wynikać z problemów wydawniczych organu siedleckiego DIAK, który przez cały ten rok ukazał się zaledwie pięciokrotnie.

W wydaniu „PMK” z maja-czerwca 1939 r., znajdujemy informację o przystąpieniu KSK do OPWKdOK w Warszawie jako „członka współdziałającego”. Z przekazu miesięcznika czytelniczki mogły dowiedzieć się, że stowarzyszenie zgłosiło gotowość współpracy w następujących zakresach: „1. Zaznajamianie kobiet z ustawą o powszechnej służbie wojskowej i o przysposobieniu kobiet do obrony kraju; 2. Troska o wytworzenie wśród kobiet odpowiedniej postawy moralnej, pełnej ducha karności, wytrzymałości i ofiarności; 3. Przeprowadzenie kursów: higieny, ratownictwa ogólnego, walki z chorobami zakaźnymi, opieki nad niemowlęciem i higieny dziecka, opieki nad dzieckiem, obrony przeciwgazowej, masowego gotowania”⁵⁰.

W związku z powyższym drużyny zostały zobligowane do włączenia do programu działalności oddziałów terenowych problematyki organizacji akcji przysposobienia kobiet do obrony kraju. Jako sposoby realizacji postulowano opracowywanie referatów i ich prezentację na zebraniach oraz organizowanie kursów doszkalcących w tej tematyce⁵¹. O rozwoju tej inicjatywy w oddziałach terenowych nie ma bliższych informacji na łamach analizowanej prasy. Są natomiast przekazy o podejmowaniu tej problematyki na zjazdach dekanalnych i diecezjalnych.

W cytowanym wydaniu „PMK”, w dziale Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej znalazło się wezwanie kierowane do druhen, aby uczestniczyły w kursach OPWKdOK. Uzasadniano to aktualną sytuacją polityczną w Europie, narastającym zagrożeniem wojną. A jako obowiązek wysuwano przygotowanie do obrony. Zalecano wprost: „Musimy wszystkie jak jedna być przygotowane na wypadek wojny, przejść tzw. p. do ok. [OPWKdOK – J. C.], które dziś przechodzą wszystkie światła kobiety polskie”⁵². Dalej autorka tekstu wskazała na aktualne zadania Polek:

⁴⁸ *Nowa dziedzina pracy*, ibidem, 1937, 11-12, s. 307.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ *Nasz udział w przysposobieniu kobiet do obrony kraju*, ibidem, 1939, 3, s. 101-102

⁵¹ Ibidem.

⁵² *Organizujemy kursy p. do o.k.*, ibidem, 1939, , s. 118.

„Rola kobiety w czasie wojny będzie umieć sobie samej radzić w gospodarstwie, czy innym warsztacie pracy ze spokojem i rozważą, bez oglądania się na pomoc męską, której wtedy może zabraknąć; umieć wojsku przyjść z pomocą taką, jak: przygotowanie kwater, szycie bielizny, gotowanie etc. zagrzewać ich do czynów bohaterskich spełnianych za Polskę i dla Polski [...]. Przygotowanie się na wypadek wojny jest potrzebą chwili. Dlatego też odkładamy kolonie, a szkolimy się na kursach p. do ok. [OPWKdOK – J. C.]. W kursach musimy brać udział gremialnie, gdyż wszystkie czujemy się jednakowo Polkami”⁵³.

Jak wynikało z dalszej treści przekazu sygnalizowane kursy planowano przeprowadzić w maju 1939 r. (w Radzynie Podlaskim, Woli Ossowińskiej i Białej Podlaskiej) i w czerwcu (w Wohyniu, Komarówce Podlaskiej, Międzyrzecu Podlaskim, Jabloniu, Milanowie, Ostrowie Lubartowskim, Staninie i Leśnej Podlaskiej). O dokładnych terminach kursów oddziały miały być informowane listownie. Przekaz kończyła informacja, iż szkolenia przeprowadzą powiatowe komendantki OPWKdOK. Wzywano też drużyny z KSMŻ, by wobec prowadzących szkolenia wykazywały się „karnością i wyrobieniem organizacyjnym”⁵⁴.

W dziale Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej wydania „PMK” z maja-czerwca 1939 r. znalazło się też wezwanie do mobilizacji dziewcząt w obliczu zagrożenia bezpieczeństwa państwa. Autorka tekstu pt „Aktualne” wskazała na nowe zadania drużyn w warunkach wojennych. Miały one zastąpić „ojców, braci i narzeczonych”, którzy będą bronić ojczyzny. Na pytanie: „kto zajmie mnóstwo opuszczonych posterunków?” – padała odpowiedź: „My kobiety i dziewczęta, My Polki i katoliczki”⁵⁵. Po raz kolejny zachęcała też drużyny do „gorliwego uczestnictwa w kursach przysposobienia kobiet do obrony kraju”. Radziła też, by w sytuacjach trudnych szukać wzmocnienia w kulcie Maryjnym. Zachęcała czytelniczki słowami: „Szukajmy ukojenia i sił do dalszej pracy w sercu tej, która jest od wieków »Królową Korony Polskiej«”⁵⁶.

Z pewnością taki przekaz służył mobilizacji członkiń KSMŻ i KSK. Nie znamy jednak odzewu na te wezwania kierowane za pośrednictwem „PMK”. Z przekazów zaś „GP” z funkcjonowania organizacji terenowych dowiadujemy się, iż sprawa przygotowania kobiet do obrony ojczyzny znalazła się w programie dekanalnej odprawy oddziałów KSMŻ w Sterdyni w powiecie sokołowskim. Nie znamy dokładnej daty, przekaz tygodnika z 28 maja 1939 r. może sugerować, że spotkanie odbyło się w tym miesiącu. Podczas odprawy znalazło się wystąpienie nt. „Znaczenie Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju”. Ponadto uczestniczki tego spotkania, reprezentujące 23 oddziały, złożyły 132 złote na „dozbrojenie armii”⁵⁷.

Sprawa przygotowań kobiet do obrony znalazła się w programach dorocznych zjazdów delegatów KSK w Siedlcach i KSMŻ w Leśnej Podlaskiej w 1939 r. W pierw-

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Ibidem, s. 119.

⁵⁵ *Aktualne*, ibidem, s. 112.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ *Mocne echa z dekanatu sterdyńskiego*, „GP” nr 22 z 28 maja 1939 r., s. 286.

szym z nich, z udziałem 200 uczestniczek, znalazło się wystąpienie sekretarki generalnej Zofii Rodziewicz pt. „Udział Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet w Przysposobieniu Kobiet do Obrony Kraju”⁵⁸. Z kolei zjazd KSMŻ odbył się w dniach 31maja – 1 czerwca pod hasłem „Wszystko dla Polski a Polska dla Chrystusa”. Obecny na spotkaniu starosta bialski, Mieczysław Lutman, stwierdził, iż „Zarząd Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej zorganizował zjazd, mający charakter obronności Ojczyzny, która cieszy się i raduje, widząc zwarte szeregi swych orląt”⁵⁹. Ważnym punktem programu zjazdu był referat pt. „Polka wobec Ojczyzny”. W podsumowaniu autorka przekazu, sekretarka generalna KSMŻ Kazimiera Czajkowska, podkreśliła, że „nastrój zjazdu był podniosły i serdeczny. W części poważnej drużyny były poważne i nastawione do maszerowania w bój o sprawę świętą. Gdy uchwałyły rezolucje zdawało się, że to skrzydlata husaria, co żąda i czeka rozkazu”⁶⁰.

Dostępne materiały prasowe pokazują, że w obliczu zagrożenia wojennego w żeńskich szeregach AKat. obowiązywała pełna mobilizacja do obrony państwa. Świadczą o tym tematy wystąpień podczas wspomnianych wyżej oficjalnych spotkań i przekazy z nich płynące. Uczestniczki zjazdu w Leśnej Podlaskiej przyjęły też rezolucję następującej treści: „Drużyny zebrane na Zjeździe Delegowanych KSMŻ diecezji siedleckiej w Leśnej Podlaskiej w dniu 1 czerwca 1939 r. wyrażają gotowość jak najlepszego przygotowania się do służby dla Ojczyzny czy to w Jej obronie, czy też w pokojowej dla Niej pracy. Droga będzie nam wszechstronne urobienie członkiń na odrodzeniu moralno-religijnym oparte. W obecnej groźnej dla Ojczyzny naszej chwili gotowe też jesteśmy dla podjęcia wszelkich prac, jakie nam zostaną zlecone przez nasze władze organizacyjne”⁶¹.

Zapewne z myślą o przygotowaniu sanitarnym druhen na wypadek wojny kierownictwo siedleckiego DIAK kierowało do oddziałów KSMŻ za pośrednictwem „PMK” informację-wezwanie: „Kupujemy apteczki”. Znalazła się tam informacja o możliwości nabycia w oddziale PCK apteczek skrzynkowych wraz z wykazem medykamentów w nich zawartych. Diecezjalne kierownictwo stowarzyszenia oferowało drużynom pośrednictwo w zakupie⁶².

Zakończenie

Sprawa wychowania patriotycznego druhen zajmowała ważne miejsce w działaniach żeńskich stowarzyszeń AKat. diecezji siedleckiej w latach 1934-1939. Baza źródłowa, przede wszystkim przekazy organów prasowych DIAK w Siedlcach, pozwala stwierdzić, że członkinie miejscowych struktur KSK i KSMŻ aktywnie włączały się w akcje inicjowane w skali ogólnopolskiej przez organizacje prorządowe. Za przykłady może służyć udział w przygotowaniach obchodów świąt narodowych czy rocznic śmierci Józefa Piłsudskiego.

⁵⁸ Ze zjazdu KSK diecezji podlaskiej, *ibidem*, nr 24 z 11 czerwca 1939 r., s. 308.

⁵⁹ *Przegląd prac w katolickich stowarzyszeniach na Podlasiu. Zjazd młodzieży żeńskiej w Leśnej Podlaskiej*, *ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Rezolucje*, „PMK”, 1939, 4, s. 154.

⁶² *Kupujemy apteczki*, *ibidem*, s. 159.

Żeńskie stowarzyszenia AKat. w diecezji siedleckiej podjęły też oryginalną inicjatywę, mającą służyć wzmocnieniu porządku wewnętrznego państwa przez przeciwdziałanie szerzeniu agitacji komunistycznej. Impulsy płynęły wprawdzie z centrali AKat. z Poznania w postaci ulotek i publikacji. Sam jednak projekt „Łańcucha Komunii Świętych” został zainicjowany podczas diecezjalnego zjazdu delegatek, a zrealizowany w ciągu kilku miesięcy od 12 września 1938 do 31 maja 1939 r. Można przyjąć, że w akcji wzięło udział ponad 230 oddziałów terenowych, a uczestników można liczyć w tysiącach.

Na bazie wcześniejszych doświadczeń narodziła się inicjatywa „Łańcucha Komunii Świętej w intencji pokoju” z udziałem oddziałów terenowych nie tylko KSMŻ, ale również KSK.

Do szerokich gremiów społeczeństwa diecezji siedleckiej docierały za pośrednictwem struktur KSK i KSMŻ inicjatywy mające na celu rozwijanie sprawności fizycznej członkiń oraz apele o wsparcie wszelkich działań na rzecz wzmocnienia obronności państwa. Przekazy prasowe miały też służyć utrzymaniu mobilizacji członkiń stowarzyszeń żeńskich AKat., wyrobieniu w drużynach przekonania o szczególnej roli kobiet w warunkach zagrożenia wojennego. To też przykład pełnego uobywatelnienia. Kobiety bowiem miały odegrać równie ważną rolę jak mężczyźni walczący z bronią w rękę, miały ich wspierać i zastąpić w wielu dziedzinach.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

I. Sources

Archival sources:

Archiwum Diecezjalne w Siedlcach – Akcja Katolicka, t. V.

Printed sources:

Pękala Karol (ks.), *Akcja Katolicka wobec komunizmu. Rzecz dla asystentów kościelnych*. Książnica Akcji Katolickiej nr 29, Poznań 1938.

Press

„Głos Podlaski” – 1930-1939,

„Podlaski Miesięcznik Katolicki” – 1935-1939.

„Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” – 1934-1939.

II. Studies

Cabaj Jarosław, *Aktywność kobiet w stowarzyszeniach Akcji Katolickiej diecezji siedleckiej w latach 1934-1939 w świetle prasy diecezjalnej*, [w:] *Kobiety-kultura-życie publiczne-prawo*, redakcja naukowa Małgorzata Dajnowicz, Diana Dajnowicz-Piesiecka i Justyna Zajko-Chochańska, Białystok 2023.

Cabaj J., *Prasa diecezji siedleckiej o wychowaniu fizycznym w młodzieżowych stowarzyszeniach Akcji Katolickiej w latach 1934-1939*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2024, z. 4.

Cabaj J., *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich*, Siedlce 2021.

Cabaj J., *Rola prasy w działalności społeczno-gospodarczej stowarzyszeń Akcji Katolickiej w okresie międzywojennym na przykładzie czasopism diecezji siedleckiej*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 2023, z. 4.

Cabaj J., Dmowski Rafał, Roguski Rafał, *Piśsudski i Siedlce*, Siedlce 2018.

Dmowski Rafał, „Podlaski Miesięcznik Katolicki” jako źródło do dziejów regionu, [w:] *Prasa podlaska*

- w XIX-XX wieku. *Szkice i materiały*, t. II, red. D. Grzegorzczuk i A. Kołodziejczyk, Siedlce 1999.
- Dmowski R., *Unitis Viribus. Diecezja Podlaska w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2013.
- Gawin Magdalena, *Spór o równouprawnienie kobiet (1864-1919)*, Warszawa 2015.
- Ignatowicz Aneta, *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921-1939)*, Warszawa 2010.
- Jeżyna Krzysztof (ks.), *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996.
- Kęsik Jan, *Naród pod bronią: społeczeństwo w programie polskiej polityki wojskowej 1918-1939*, Wrocław 1998.
- Majchrowski Jacek, *Silni-zwarczi-gotowi. Myśl polityczna Obozu Zjednoczenia Narodowego*, Warszawa 1985.
- Markert Anna Eliza, *Przysposobienie Wojskowe Kobiet (1922-1939). Zarys historii, dokumenty i materiały*, Warszawa 2002.
- Pawlicka Anna, *Dziewczyny idą na wojnę. Historia Przysposobienia Wojskowego Kobiet*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2019.
- Szewczak Agnieszka, *Akcja Katolicka Diecezji Siedleckiej. 90-letnia tradycja udziału świeckich w lokalnym życiu Kościoła. Cz. I. Dwudziestolecie międzywojenne*, Siedlce 2008.
- Wilczyński Leszek (ks.), *Działalność Diecezjalnych Instytutów Akcji Katolickiej w Polsce w latach 1930-1939; na podstawie materiałów Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, Toruń 2003.
- Wiśniewska Małgorzata, *Przygotowanie obronne kobiet w Polsce w latach 1921-1939*, Toruń 2007.
- Wojtycza Janusz, *Zarys działalności Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w latach 1927-1939*, „*Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis*” f. 24. *Studia ad Educationem Defensoriam Pertinentia I*, 2005.

